

Sosialisme i Afrika og misjonen

AV EINAR LUNDE

Einar Lundes artikkel ble holdt som foredrag i Norsk misjonsråd 8. mai 1980. Emnet har fått ny aktualitet etter generalsekretær Odd Bondeviks uttalelse om misjon og politikk under Organisasjonenes felleråds møte på Geilo i januar 1981. Red.

Uttrykket «sosialisme» vekker svært forskjellige følelser. Den politiske konservative middelklassen i et land som Norge, jeg skal ikke uten videre påstå at norske misjonsledere hører hjemme der, hopper uvegerlig i stolen, og motforestillingene stiller opp i lang kø. For mange er sosialisme det samme som undertrykking, diktatur, politistat, varemangel og lange butikk-køer.

Andre ser på sosialisme som eneste vei ut av undertrykkelse og utbytting og som en metode til å fremme likhet gjennom økonomisk planlegging og produksjonsforhold.

Ordet sosialisme klinger altså meget forskjellig i våre ører, alt ettersom vår historiske og samfunnsøkonomiske bakgrunn er. Når vi nå skal snakke om sosialisme i Afrika, tror jeg det derfor er viktig å minne om at våre holdninger overfor nye og merkelige systemer i høy grad blir påvirket av det politiske, kulturelle, for ikke å snakke om økonomiske miljø vi selv befinner oss i. Når «Sosialisme i Afrika» nå er satt på dagsorden i Norsk misjonsråd, har jeg derfor en mistanke om at årsaken ikke er en politisk entusiasme for sosialismen, men tvertimot en ikke liten bekymring for hva som kan skje med kirkene og misjonen i de sosialistiske landene i Afrika. I den senere tiden er det særlig meldingene fra Etiopia om forfølgelse av kristne, om tortur og henrettelser og da spesielt generalsekretær Gudina Tumsas forsvinning som har bidratt til denne bekymring og frykt. Er det så grunn til bekymring?

For noen dager siden spurte jeg en av Norges fremste Afrikaforskere hva han ville ha sagt dersom han sto i mitt sted her idag. Svaret kom raskt: «Misjonslederne har all grunn til å være skremt. De er nemlig ikke ønsket. I flere år har misjonsledere og ledere for de nye kirkene snakket om et misjonsmoratorium, slik at kirkene kan lære å stå og vokse på egne ben. Den debatten har mer eller mindre rent ut i sanden. Nå setter de marxistiske regimene i Afrika i verk moratoriet for dem!»

Nå tror jeg nok dette er satt noe på spissen, men la oss likevel innledningsvis slå fast at det i flere sosialistiske afrikanske land *har* kommet til konflikt mellom kirker og regimer. På den annen side er der klart at forholdet mellom kirker og stat i andre land som kaller seg sosialistiske har vært atskillig bedre.

Hva er så bakgrunnen for denne utviklingen?

Flere kristne historikere, blant dem professor C.K. Omari ved universitetet i Dar es Salaam og Dr. Per Frostin fra Sverige, understreker at sosialismen som ideologi ble utviklet i Europa, i første rekke gjennom Karl Marx, på et tidspunkt da «Kristi kirke var blitt en institusjon som støttet de eksisterende utbytende systemer og strukturer.»

De mener at det var kirkens *konservatisme* som var den direkte årsaken til marxismens anti-kirkelige holdning og materialistiske verdensanskuelse.

I 1920- og 30-årene oppsto en splittelse i den sosialistiske bevegelse, og forenklet kan vi si at vi fikk to hovedretninger: den demokratiske sosialisme og den såkalte vitenskapelige sosialisme. Den vitenskapelige sosialisme henter sin inspirasjon fra skriftene til Marx og Lenin og blir derfor kalt marxist-leninisme.

Den demokratiske sosialisme er mindre doktrinær og har utviklet seg til det vi idag kaller sosialdemokratier her i Europa. Begge disse hovedretninger innen sosialismen har fått sitt nedslagsfelt i Afrika. Afrika er på mange måter blitt en kamp-plass for forskjellige sosialistiske modeller.

Etterhvert som kolonimaktene trakk seg tilbake fra Afrika i 1950-, 60- og 70-årene var det en rekke land som innførte en eller annen form for sosialisme. I den første perioden etter frigjøringen kunne vi høre om Kwama Nkrumahs sosialisme i Ghana, om Sekou Tourés «kommunalisme» i Guinea, om Kenneth Kaundas «humanisme» i Zambia, om Jomo Kenyattas «harambee» i Kenya og i Elfenbenkysten om President Felix Houphouët-Boigny's «Afrikanske sosialisme».

Likevel er det Julius Nyerere i Tanzania som fremfor noen sto frem som den afrikanske sosialismens far med sitt «ujamaa».

Nå er det slett ikke alle disse landene som har tatt de sosialistiske idéene like alvorlig, men de som har gjort det, har gjort det av særlig to grunner, påpeker den kjente Afrika-historikeren Basil Davidson: «For det første: med mindre den *politiske* uavhengighet i landene hadde fått i og med at kolonimakten trakk seg ut, med en gang

ble fulgt av omfattende tiltak som tok sikte på *sosial* og *økonomisk* gjenoppbygging, ville det ikke skje en *virkelig* sosial utvikling i Afrika. Den politiske uavhengighet alene var altså ikke nok.

For det andre: De nye lederne måtte bestemme *retningslinjene* for den sosiale og økonomiske gjenoppbygging. Og med sin afrikanske bakgrunn har alle ideologer av betydning valgt sosialismen av de to alternativer som skilte seg klart ut, nemlig kapitalisme og sosialisme», skriver Basil Davidson.

Hva slags sosialisme er det så ideologen Nyerere har bygd opp? Stikk-ordet han bruker er UJAMAA, som på norsk kan oversettes som *slektskap* el. familiefellesskap. Han sier også at sosialisme er et sinnelag, «an attitude of mind». Det er et sinnelag preget av *ujamaa*, av slektskap som skal til for å sikre at menneskene sørger for hverandre. Men sosialismen er også en *samfunnstruktur* der produksjonsmidler og distribusjonsapparat i det vesentlige er i offentlig eie. Både sinnelaget og samfunnstrukturen med f.eks. kooperativproduksjon fantes i den afrikanske tradisjon lenge før noen begynte å snakke om *sosialisme*. For Nyerere og flere andre afrikanske ideologer er det viktig at vesentlige elementer ved sosialismen altså fantes i Afrika fra før. For Nyerere er disse elementene blitt selve kjernten. I et av sine skrifter: «Ujamaa. The Basis of African Socialism», sier Nyerere: «Grunnlaget og målsettingen for afrikansk sosialisme er den utvidete familie, eller storfamilien. Den sanne afrikanske sosialist ser ikke på én gruppe mennesker som sine brødre og på en annen som sine naturlige fiender.... Han ser på *alle* mennesker som sine brødre, som medlemmer av en familie som blir stadig større og større. Første artikkel i partiets credo heter derfor: Jeg tror på brorskap mellom menneskene og på Afrikas enhet.» Nyerere fortsetter: ««Ujamaa» eller «slektskap» eller «familiefellesskap» er altså det dekkende ord for vår sosialisme. Den strir mot kapitalisme som søker å bygge et lykkelig samfunn på grunnlag av menneskets utbytting av mennesket, og den strir på samme måte mot den doktrinære sosialisme som søker å bygge *sitt* lykkelige samfunn med en filosofi som lærer menneskets uungåelige konflikt med mennesket».

Selv om det kunne være aldri så interessant å komme inn på hvordan den afrikanske sosialisme til Nyerere arter seg i praksis, hvilke institusjoner som er bygd opp for å omgjøre den til konkret politikk og hva som blir gjort for politisk å bevisstgjøre folket, skal jeg la det være og i stedet rette søkelyset mot forholdet mellom Nyereres sosialisme og religionen.

Som den troende katolikk han er, har Nyerere viet ikke så rent liten plass til å belyse dette forholdet. I sin bok: «Freedom and Socialism», slår han fast at «det forhold at sosialisme angår alle sider av menneskets tilværelse i samfunnet betyr ikke at mennesket opphører å eksistere som en enkelt-person. Hvert enkelt menneske er noe for seg: der er ting som *er* og som *må* være private. Der hvor det er nødvendig, har samfunnet rett til å regulere, oppmuntre eller bremse enkeltindividets utfoldelser forsåvidt som disse griper inn i andre menneskers tilværelse. Men samfunnet har ikke noe å gjøre med forhold som i seg selv er helt personlige. Sosialismen har derfor ikke noe med om den enkelte i sitt daglige liv er inspirert av sin gudstro eller han ikke er det, ei heller om han går i kirke eller ber». Nyerere fortsetter: «Sosialismen dreier seg om menneskets liv i samfunnet. Et menneskes gudsforhold er en personlig sak, for ham og ham alene. Sosialismen er dennesidig. Den har ikke noe svar på om der er en Gud til... Dette betyr ikke at sosialismen kan kreve av sine tilhengere at de skal være ateister. Det det dreier seg om for sosialismen og for sosialistene er at vi skal gjøre noe med de sosiale forhold på denne jord ... Sosialismen er ikke uforenlig med hverken kristendommen, islam eller noen annen religion som anerkjenner alle menneskers fundamentale likhet. Den kjennsgjering at sosialisme og religion er to forskjellige ting betyr altså ikke at sosialismen er anti-religiøs. I det sosialistiske samfunn vil samfunnsborgerne ha frihet til å være religiøse og følge en hvilken som helst religion de måtte ønske; samfunnet vil gjøre alt for ikke å treffe avgjørelser som kan tenkes å krenke noens religiøse følelser, selvom det bare skulle dreie seg om en bekjeden gruppe. Dette krav om religiøs toleranse vokser simpelthen ut av sosialismen», understreker Julius Nyerere.

Afrikas kanskje største sosialistiske ideolog går altså inn for full frihet og utfoldelse, dog med en vesentlig begrensning: kirkene eller de religiøse samfunnene må ikke motarbeide sosialismen i landet.

I Tanzania skal altså sammenstøt mellom kirke og stat i følge offisiell politikk være umulig. Afrikansk sosialisme er sekulær. «Partiet har ingen religion, partiets medlemmer har en religion», lyder slagordet. Betyr så dette at alt bare er fryd og gammen i det sosialistiske Tanzania?

Selv har jeg bare i liten grad hatt noen direkte-kontakt med kirkene i Tanzania. Men ut fra det jeg har hørt og lest om forholdene, er det grunn til å slå fast at det har vært mye «fryd og gammen» i betydningen at kirkene, etter en noe nølende begynnelse, har gitt

sin støtte til regjeringens «ujamaa»-linje. Kirken i Tanzania har vært opptatt av utviklingen av *hele* mennesket. Som et eksempel på konkret handling og samarbeidsvilje har jeg lyst til å nevne prosjektet *Team Ministry*. Det var et fem-års-prosjekt som den Evangelisk Lutherske Kirkes Sentralsynode startet opp i 1973. Opplegget var å reise fra den ene ujamaa-landsby til den andre og ikke bare evangelisere, men også å fortelle om nye metoder for kveg-avl, landbruk, vanning, helsestell og forebyggende medisin i form av bedre hygiene. Også brønn-boring hørte med i Team Ministry-programmet, forteller den tanzanianske lutheraneren, Peter Kijanga.

Han sier videre at «regjeringen stilte en ingeniør, en sosialarbeider og en dyrlege til rådighet for kirken, mens kirken på sin side tilførte arbeidsteamet en lege, en jordmor og en prest som koordinator for hele prosjektet, et prosjekt som for øvrig mottok støtte fra Det Lutherske Verdensforbund.»

På denne måten har kirken vært opptatt med *hele* menneskets utvikling og har således både i ord og gjerning vært beskjeftiget med nasjonens utvikling hånd i hånd med landets sosialistiske makthavere. Det kristne fellesskap og ansvarsfølelse har fått vitne for folket ved å tjene det både åndelig og materielt, som Kijanga påpeker.

Likevel er ikke alt like uproblematisk. Selvstendigheten og innføringen av den afrikanske sosialismen har gjort afrikaneren, og i dette tilfelle tanzanianeren, både nasjonalt selvbevisst og etterhvert politisk bevisstgjort. Etter århundrer med fornedring og kolonialisering, har afrikaneren fått økende selvtilitt og i kjølvannet av denne utviklingen også en økt respekt og kjærlighet for sin egen afrikanske kultur, den som kolonimakter og misjonærer altfor ofte, direkte og indirekte ga ham forståelsen av å være usivilisert, i beste fall mindreverdige i forhold til den vestlige kultur.

Dette har også ført til at stadig flere blant de kristne i Afrika har stilt kritiske spørsmål til den vestlige form og klesdrakt evangeliet ble presentert i i Afrika og til det som dr. Per Frostin kaller den «nord-atlantiske middelklasses fromhetsmønster» som fulgte med misjonærene. Det er et historisk faktum at misjonen kom til Afrika under koloni-tiden og ble lett oppfattet som kolonimaktens og imperialistenes avdeling for religiøse saker. Ingen skal si at misjonen bevisst gikk inn for å tjene imperialismen og idag neokolonialismen, men dr. Frostin, som for øvrig har opphold i Tanzania bak seg, hevder at mange misjonærer og mellomkirkelige med-

arbeidere ikke har gjort seg den umake å analysere maktforholdene mellom Nord og Sør, for deretter å ta stilling *mot* imperialismen. For så lenge misjonærene ikke bevisst har tatt stilling *mot* imperialismen, blir de i høy grad dens redskap, selvom dette ikke er med vilje. Den historiske ramme og det fromhetsmønster misjonen kom til Afrika med og har siden brukt som grunnlag for virksomheten, kan altså komme til å virke mot misjonens hensikt. Frostin minner om at Paulus selv var i en lignende situasjon. Det var ingen lett oppgave for apostelen å se at galaterne forkastet den jøde-kristne tradisjon evangeliet var kledd inn i. Han oppdaget imidlertid at det etablerte fromhetsmønster skjulte evangeliet om Jesus Kristus.

Frostin mener at det er like vanskelig for misjonen idag å erkjenne at *vårt* fromhetsmønster bør forkastes. Bevisst eller ubevisst har vi nemlig søkt å presse de afrikanske kristne inn i den nord-atlantiske middelklassens religiøse mønster. Dermed skjuler vi Kristus og forvandler det kristne evangelium til lov eller norm, sier Per Frostin. Han peker her på en problemstilling som ikke uten videre skal avvises dersom misjonen mener alvor med forsikringene om respekt og likeverdighet mellom afrikansk og vestlig kristendom. Frostin trekker forresten fram boken til Walter Rodney: «How Europe Underdeveloped Africa», en bok Frostin mener burde tjene som bots-speil i mange kirker. Rodney gir en skarp, men nyansert kritikk av kristendommen i Afrika. Han påpeker en rekke progressive trekk som skoler og helsestell, som misjonærenes kritikk av grusomme tradisjoner, og som misjon og hjelp til samfunnets tapere i Afrika. Likevel ender han med en skarp vurdering av kirken fordi den ved å understreke «ydmykhet og føyelighet, ettergivenhet og underkastelse» bidro til å bevare «kapitalismens sosiale relasjoner». Frostins inntrykk er at denne kritikk deles av mange utdannede kristne afrikanere, men kritikken har bare i liten grad kommet til uttrykk innenfor kirken fordi det har vært vanskelig å komme til orde for folk med slike synspunkter, hevdet Per Frostin.

At alt ikke bare er fryd og gammen i regjeringens forhold til kirke og misjon, kommer også fram i en tale president Nyerere holdt for katolske Maryknoll-misjonærer i New York i 1970. Han påpekte kraftig at «vennlighet ikke er nok, at fromhet ikke er nok og at barmhjertighet ikke er nok». Han kritiserte kirkens taushet overfor den nord-atlantiske undertrykkelse og han oppfordret de kristne på den nordlige halvkule til å kritisere den nåværende urettferdighet i verden og solidariserer seg med de undertrykte folk, og jeg går ut fra

at Nyerere, som senere flere ganger har gjentatt denne oppfordringen, ikke bare mente muntlig eller skriftlig solidaritet, men aktiv og konkret handling.

Vel, der skal vi la Tanzania ligge og i stedet rette søkelyset mot den andre hovedretningen av sosialisme i Afrika, nemlig den såkalte vitenskapelige eller marxistisk-leninistiske sosialisme. Selvom det er i forholdet til marxist-leninismen at kirke og misjon har møtt kanskje de vanskeligste problemene, har jeg lyst til, før vi går videre, å advare kraftig mot å la det gode forholdet som eksisterer til sosialisme i andre land bli en sovepute for misjonen. Det er så altfor lett å rette all oppmerksomhet mot dramatiske forhold i enkelte land og la problemene andre steder ligge.

Når det er sagt, skal jeg bare kort nevne at det vel i Afrika idag er seks-sju land som offisielt har satset på den vitenskapelige sosialisme. Det er Somalia, Etiopia, Mozambik, Angola, Folkerepublikken Congo og Guinea-Bissau og Madagaskar. Toneangivende blant disse er Mozambik, Angola, Guinea-Bissau og Etiopia. Alle hevder de å ha tilpasset deres form for sosialisme den afrikanske og nasjonale kontekst, men deres stadige bruk av uttrykket «marxist-leninismen» viser at landets ledere har innført denne form for sosialismes grunnleggende tanker og ideer. I målsettingen om å oppnå likhet og å utrydde all utbytting og undertrykking har den mye til felles med den afrikanske sosialismen til Nyerere, som vi har nevnt, tar sitt utgangspunkt i den afrikanske tradisjon. Men mange andre sider ved den vitenskapelige sosialisme er importert tankegods, og det kan vel oppfattes som litt av en ironi, at denne form for sosialisme i grunnen også er en form for kulturimperialisme. Noen kaller det også for sosial-imperialisme dirigert fra Moskva, men den debatten skal vi la ligge.

Vitenskapelig sosialisme dreier seg altså om en klart definert doktrine og handlingsprogram som er inspirert av Lenins og Marx's skrifter. Den sier at det er umulig å reformere kapitalismen. Denne må i stedet elimineres ved å overføre alle produksjonsmidler til Staten. Staten skal kontrolleres av et parti som hevder at det representerer de arbeidende klasser i by og på landet og målet er, «ihvertfall i Øst-Europa», å nå fram til det kommunistiske samfunn. I teorien tilhører alle ting folket, men i praksis har det vel vist seg, «ihvertfall i de fleste øst-europeiske landene», at Staten kontrollerer mesteparten av menneskenes liv, folket er underlagt Staten og Kommunistpartiet.

Denne beskrivelsen av den vitenskapelige sosialisme er hentet fra et hyrdebrev som samtlige kirkelige ledere i Zambia nylig har skrevet til sine medlemmer. Brevet inneholder en sammenligning mellom den vitenskapelige sosialisme og den humanistiske sosialisme slik president Kaunda har lagt den til rette i Zambia, og brevet er ment å skulle advare kirkens medlemmer mot den økende infiltrasjon av marxister i parti-apparatet i landet. Dette er forøvrig noe vi skal komme tilbake til senere. Vi skal her bare peke på at det blant ortodokse marxister, såvel i Europa som i Afrika, er stor uenighet om det overhodet er mulig å innføre doktrinær vitenskapelig sosialisme i Afrika. Marxismen forutsetter jo blant annet en konflikt mellom arbeiderklassen på den ene siden og bourgeoisiet, middelklassen, samt bøndene, på den andre. Men i de fleste afrikanske land er industrien minimal, og derfor er det intet proletariat som kan lede revolusjonen, ei heller har det vært noen særlig afrikansk middelklasse å snakke om, skjønt dette er i ferd med å endre seg i flere land nå. Doktrinen om klassekamp har derfor vært vanskelig å overføre til det afrikanske terreng.

Et annet problem er den afrikanske tradisjon for hverdagsliv, det vil si arbeid og fritid går hånd i hånd med religionen. I Marxismen skal menneskene være herre over deres egen skjebne. Troen på en Gud blir betraktet som et hinder for denne utviklingen. Marx uttaler: «Å oppheve religionen som menneskets illusoriske lykke er nødvendig for at det kan oppleve *virkelig* lykke og glede». Lenin på sin side bekreftet dette synet og sa at: «Kommunismen vil aldri lykkes før myten om Gud er visket bort fra menneskenes sinn».

Selvom ateisme er offisiell politikk i de øst-europeiske landene, vet vi at det likevel er gitt en viss plass for kirken. Målet er imidlertid å utrydde behovet for religion og dermed gjøre kirkene overflødig gjennom å skape et materialistisk paradisi som dekker alle behov mennesket har på denne jord.

Hvordan er så forholdet til religion i de afrikanske landene som hevder de er marxist-leninistiske?

I programmene og grunnlovene i disse landene blir religionsfriheten sikret: I Etiopia heter det i programmet for den Nasjonale Demokratiske Revolusjon: «Det skal ikke være noen form for diskriminering hverken av religioner eller raser».

I Angolas grunnlov heter det at: «Samvittighetsfrihet og trosfrihet skal være ukrenkelig. Folkerepublikken Angola skal anerkjenne likheten mellom og garantere alle former for tilbedelse som er i

samsvar med offentlig orden og nasjonale interesser».

Jeg har ikke Mozambiks grunnlov, men jeg går ut fra at det samme er skrevet der. I teorien er altså religionsfriheten sikret. Likevel er det nettopp i disse landene at kirke og misjon har hatt størst problemer. Misjonærer er blitt utvist fra Mosambik og Angola. Det legges stadig hindringer i veien for de kristne, deres muligheter til for eksempel å undervise barna i kristen tro har skrumpet inn. I Etiopia har vi allerede nevnt forfølgelser, tortur og tilogmed henrettelser av unge kristne. Er så kirkens og misjonens problemer med de marxistiske regimene en situasjon kirke og misjon helt uskyldig har kommet opp i? Jeg tror svaret langt på vei må besvares med nei!

Ser vi på de landene som har valgt den radikale form for sosialisme, så er det land som har lidt mest, vært undertrykket og utbyttet mest av samtlige koloniland, og for Etiopas vedkommende, en hensynsløs utbytting av en rik og snever overklasse. Dessverre var det slik at kirken og misjonen i disse landene langt på vei støttet koloniel eller herskermakten, enten direkte eller ved sin taushet. Dr. Per Frostin, som vi tidligere har sitert, mener at man ut fra dette perspektiv kan dra en viktig konklusjon: «Kristendomsforfølgelsene rammer ikke kirkene vilkårlig. Marxistisk religionskritikk kan ikke bare avfeies som Djevelens verk. Kristne har selv fremprovosert kristendomsforfølgelsene og religionspolitikken ved naivt å la seg utnytte av imperialismen», hevder Per Frostin og legger til at skal misjonen ha noen sjanse i disse statene så må den fullt ut forstå disse statenes behov for en radikal frigjøring fra den nord-atlantiske imperialismen. Her nytter det ikke bare med misjonslederens velvilje. Det kreves et helhjertet engasjement for å frigjøre de afrikanske folk økonomisk, sosialt og kulturelt, sier dr. Frostin.

Men misjonen har også et annet ansvar for utviklingen mot sosialisme i Afrika. I årevis har den lært unge afrikanere at de er fri. Kristus har gitt dem frihet fra synden, Gud har gitt dem frihet. Samtidig har de fått høre at alle mennesker er like, alle er akkurat like mye verdt. På denne måten har man innprentet verdinormer som afrikaneren etterhvert naturligvis også anvendte på sin sosiale, økonomiske og politiske situasjon, og frem vokste et krav om frihet fra undertrykking, om likeverd og sosial rettferdighet. Imperialismen gjorde aldri noe forsøk på å innføre slike prinsipper. Imperialismen var bygd opp på undertrykking og utbytting både av mennesker og naturressurser. Da kolonimaktene trakk seg ut, sto en eller annen form for sosialisme som det eneste alternativet for de land

som ville strebe mot likhet og frihet, idealer hentet fra oppdragelsen på misjonsstasjonene!

Misjonen selv hevdet som prinsipp å være upolitisk, men historien har vel lært oss alle at ingen kan arbeide i et politisk vakuum. Det er derfor nødvendig å analysere hvilke politiske konsekvenser misjonsvirksomheten har og kan få. I disse dager settes dette ekstra på prøve, særlig i Etiopia:

Situasjonen *der* er på mange måter fortsatt uklar. På den ene side hører vi om forfølgelse av kristne i enkelte områder, på den andre side er misjonærer fortsatt velkomne. På den ene side har landet religionsfrihet, på den andre begås det direkte overgrep mot kristne. Jeg tror situasjonen avspeiler en stor usikkerhet hos myndighetene i Etiopia. Det foregår fortsatt en maktkamp om hva slags form for sosialisme Etiopia skal ha. Kampen står mellom mer moderate og afrikanske marxister, og de doktrinære marxister som ser ut til å ha ateisme som mål, i tråd med den sovjetiske sosialisme. Denne siste fløyen tilhører da også den såkalte Moskva-vennlige gruppen i lederskiktet i Etiopia, en gruppe som den senere tid har mistet en del av sin innflytelse. Statssjef Mengistu Haile Mariam sa til meg i et intervju for tre år siden at han mente dette med religionsfrihet alvorlig, men for å demme opp mot innflytelsesrike grupper, særlig da de ny-utdannede kadrene, ser det ut til at han har gitt visse konsesjoner når det gjelder behandlingen av enkelte grupper kristne. Jeg velger å tro at Mengistu fortsatt vil forsøke å gjennomføre en moderat linje overfor Kirken.

Det er forøvrig ingen tvil om at doktrinære marxister i utlandet ser på Mengistus revolusjon som et forræderi. I deres øyne var den Røde Terror mot EPRP, de marxistiske studentene som krevde sivilt styre, det samme som å utrydde hva som kunne være selve kjernekroppene i revolusjonen. På denne måten forrådde Mengistu revolusjonen, istedet praktiserer han det de kaller et fascistisk styre.

Kirkenes Verdensråds moralske og økonomiske støtte til frigjøringsbevegelser i det sørlige Afrika har avstedkommet ikke så rent liten debatt her hjemme. Særlig var det støtten til Patriotisk Front i Zimbabwe som førte til kritikk. Hvordan kunne Kirken støtte bevegelser hvis leder hevdet at han var marxist?

Robert Mugabe, selve ankepunktet i denne kritikken, er nå innsett som statsminister i det nye Zimbabwe med overveldende folkeflertall bak seg i valg som er blitt betraktet som frie. Biskop Muzorewa, som i en viss periode spilte en viktig rolle i nasjonalistbevegelsen

senes kamp mot Ian Smith-regimet, kompromitterte etterhvert seg selv så kraftig, blant annet ved å gå i ledtog med det hvite mindretallet og med Sør-Afrika, at han tapte valget og ble omtrent utradert fra det politiske kartet i Zimbabwe.

Spørsmålet er nå hvordan kirkene i dette landet vil forholde seg. Skal den slutte helhjertet opp om Mugabe, eller hva? En rekke kirker sluttet opp om Patriotisk Front allerede under krigen, særlig gjaldt dette den katolske kirken, andre har vært svært passive, ja endog motstandere. Slik situasjonen er nå, mener jeg kirkene ikke har noe valg. For å si det enkelt: dersom de ikke «slutter opp» om landets nye ledelse risikerer de å bli betraktet som kapitalister, og i det sørlige Afrika, blant de svarte, er kapitalister det samme som rasister.

La oss kort se på et annet land i det sørlige Afrika: *Namibia*. Sør-Afrika okkuperer fortsatt ulovlig dette landet stikk i strid med FN-vedtaket om opphevelse av mandatet Sør-Afrika tidligere hadde. Her har regimet i Pretoria gjennomført sin Apartheidpolitikk, de senere årene riktignok i noe liberalisert utgave, men hovedtendensen er likevel klar: ca. 100.000 hvite regjerer over og bruker 900.000 svarte og fargede til å arbeide eller slave for seg. Internasjonalt press har tvunget Sør-Afrika til å finne fram til løsninger; man har forsøkt å stille istand en såkalt intern løsning der håndplukkete svarte skulle styre under hvit «supervision». Det er ingen tvil om at det svarte flertallet i landet klart avviser slike forsøk.

En væpnet frigjøringskamp har pågått i mange år nå. Hvordan har så kirken stilt seg?

Det nasjonale kirkerådet som bl.a. omfatter de to lutherske kirkene, som er de største i landet, anglikanerne og katolikkene avviser bruken av vold, men støtter fullt ut kampen om et fritt Namibia. Og deres innsats har vært preget av et kristent vågemot og overbevisning som kunne sette et eksempel for kirker og misjonsorganisasjoner i andre land. For ved å støtte frigjøringskampen, har kirkene valgt en lidelsens vei. Poli og militære foretar stadig overgrep mot kirkene, arresterer prester og ansatte, endevender kirke-kontorer, utviser utenlandske biskoper og andre kirkemedarbeidere.

En av de største gruppene misjonærer i Namibia er den finske lutherske misjonen i Ovamboland, i nord, hos den største stammen i landet. De har kombinert et klart evangelisk forkynner-kall og sosial innsats med en klar overbevisning om at evangeliet dreier seg om det hele mennesket, og dermed også menneskets sosiale situa-

sjon. Konsekvensen i Namibia er blitt at de finske misjonærene gir full moralsk og endog praktisk støtte til namibiere som er med i kampen for frihet, ofte med stor risiko for den enkelte misjonær. Disse misjonærene har heller valgt å bli utvist enn å la et lidende folk i stikken. De har vist i praksis at et kristent menneske står brask og bram med de fattige og undertrykte selvom det skal føre til forfølgelse og utvisning for ham selv.

De finske misjonærene har etterlatt et inntrykk hos befolkningen gjennom sin praktiske solidaritet som jeg tror såkalte «forsiktede misjonærer», om de er aldri så veltalende og velgjørende, aldri vil kunne oppnå. Så åpnes da også SWAPO-møter i Namibia med bønn og SWAPO-styrkene har felprester!! Når Namibia en gang blir fritt, vil vi trolig få oppleve en helt annen situasjon for kirken enn i Mozambik og Angola!!

Er så misjonen og kirkene i SØR-AFRIKA villig til å gjøre det samme?

Valget i Zimbabwe og kampen i Namibia har vist at det svarte flertallet i det sørlige Afrika ikke går med på å bli avspist med halve løsninger som opprettholder hvitt overherredømme, men gir de svarte et skinn av makt og myndighet. Flertallet ønsker en radikal løsning, de ønsker virkelig makt og sosial rettferd. Kosmetiske tiltak som Pretoriaregjeringen har forsøkt seg med det siste året blir gjenomskuet for hva det er: reinspikka forsøk på å føre de svarte og verdensopinionen bak lyset!

Det er gledelig at det først og fremst er kirkene, ihvertfall NOEN av dem, som er med å lede an i kampen mot raseskille-politikken. Myndighetene har satt i verk tiltak for å kneble de mest innflytelsesrike blant kirkelederne og istedet forsøkt å oppmuntre mer «moderate» ledere til å overta.

Spørsmålet er hvordan strategien skal være framover: skal kirken støtte en voldelig frigjøringskamp eller skal den fortsatt fordømme bruk av våpen og bare gi støtte til en kamp med fredelige midler. De fredelige midlene som hittil har vært brukt, og som har vært brukt siden århundreskiftet, har hittil ikke ført fram mot et beinhardt rasistisk styre som atpåtill hevder at Apartheid er kristendom!

Jeg har snakket med en rekke Afrika-kjennere, både kirkens folk og andre, og de fleste sier at skal misjonen og kirken ha sjanse til å overleve den kamp og revolusjon som etterhvert trolig vil komme i Sør-Afrika, må de stå på frigjøringsbevegelsesnes side. Det er ikke for ingenting at enkelte sør-afrikanske kirkeledere jeg har snakket

med sammenligner deres situasjon med vår egen under den tyske okkupasjonen i 1940-45.

Dette er spørsmål enhver ansvarsbevisst misjonsorganisasjon må gjennomdrøfte. De groteske forholdene i Sør-Afrika, der biskoper og prester blir arrestert i fredelige demonstrasjoner, der skoleelever blir skutt ned og drept med kaldt blod fordi de kjemper mot diskriminering i skolene, disse og uendelig mange andre forferdelige forhold kaller på en praktisk solidaritet som rett nok kan komme til å bli farlig, føre til utvisninger eller fengslinger. *Men er det egentlig et mål for misjonen aldri å bli utvist fra et land?* Skal det viktigste være å kunne fortsette det tradisjonelle arbeidet for enhver pris?

Frigjøringsbevegelsene i Sør-Afrika kaller seg sosialistiske. Men kampen kommer til å bli lang, og både ideologi og holdninger vil være i stadig forandring og utvikling. Her har de kristne og her har også misjonen en sjanse til å øve innflytelse, men da skal det atskil- lig mer til enn «lip-service». Da kreves innsats som kan koste!

Tittelen på dette foredraget lyder: Misjonen og sosialismen i Afrika. Både i skrift og tale har misjonsledere gitt uttrykk for bekymring for at sosialismen overtar Afrika. Det er en bekymring jeg tror, tross alle vanskene, er betydelig overdrevet.

På den annen side finnes det et system i Afrika idag som burde volde mye større bekymring. Det er *kapitalismen* i Afrika. Det er fortsatt en mengde land i Afrika som har en mer eller mindre kapitalistisk økonomi, det er kreftenes frie spill i større eller mindre grad: Dette systemet kjennetegnes ved enorm korrupsjon og en økende kløft mellom en stadig mer velstående middelklasse og overklasse og et stadig fattigere massivt flertall av befolkningen. Kenya er blitt fremhevet som litt av et under i Afrika, og det er sant at landets økonomi er bedre enn de fleste. Ikke desto mindre øker fattigdommen, forslummingen i byene, og store, lite økonomisk attraktive områder blir «glemt» av myndighetene.

Da revolusjonen slo til i Etiopia i 1974, var det røster i Kenyas parlament som advarte kraftig og sa at dersom ikke Kenya legger om kursen, vil Kenya kunne bli et nytt Etiopia! Disse røstene ble kneblet. Kenyatta sørget for det. Det er sant at kirke og misjon har ganske gode arbeidsvilkår i et land som Kenya, og det gjelder også andre «kapitalistiske» land i Afrika. Men urettferdigheten er skrikende, og kirke og misjon må passe seg så de ikke blir et gissel for et tilsynelatende liberalt system som i praksis undertrykker og utbytter

det fattige flertall.

I Zambia skjer det noe interessant for tiden. Landet har en form for sosialisme som Kenneth Kaunda har kalt Humanisme. På papiret er det mange likhetspunkter med Nyereres Afrikanske sosialisme. Men i praksis har det ikke vært mye sosialisme. Tvertimot, systemet har virket mer eller mindre som i Kenya (som forøvrig også har hva de kaller en sosialistisk ledesnor i Harambee). De rike er blitt rikere og de fattige bare fattigere. Den senere tiden har flere marxister i Zambia begynt å gjøre seg gjeldende i partiapparatet, deres innflytelse ser bare ut til å vokse. Ønsket er en overgang til vitenskapelig sosialisme, Kaundas Humanisme holder ikke, mener man.

Nå har samtlige kirker i Zambia gått sammen om et hyrdebrev om denne saken. Her advares sterkt mot den vitenskapelige sosialismen som man mener er ren ateisme. I stedet kommer kirkene med et glødende forsvar for Kaundas sosialisme, Humanismen. Ingen kritikk. Her opplever vi altså et kirkelig forsvar for sosialismen, men det er et forsvar for en utgave av sosialismen som i praksis har økt urettferdigheten i landet og som har fungert som fasade for et kapitalistisk system. Jeg er redd denne form for forsvar bare vil øke oppslutningen om dem som ønsker *virkelige* reformer i Zambia, og i øyeblikket er det marxistene som synes å arbeide mest målbevisst. Zambia går spennende år i møte. Det kan bli avgjørende år også for Kirkene og misjonen i det landet.

Jeg har lyst til å avslutte med å sitere en mann som levde på et annet kontinent og som kjempet en livslang kamp mot fattigdom og undertrykkelse: jeg tenker på erkebiskop Oscar Romero i El Salvador. I sitt siste intervju før han brutalt ble myrdet hadde han dette å si om den sanne kirkes rolle i samfunnet: «Det er nødvendig å nevne urettferdigheten ved navn, for å tjene sannheten, og å ta avstand fra menneskers utbytting av mennesker, diskriminering, menneskers vold mot sitt eget folk, mot seg selv, mot sin samvittighet og mot sine overbevisninger.... Det er en oppgave for en sann kirke å arbeide blant de fattige og stå solidarisk med dem, selv når man risikerer farer og forfølgelser. Kirken må være villig til å gi et vitnesbyrd om kjærlighet og forsvare og støtte dem som Jesus særlig elsket».

Erkebiskop Romeros testamentet er like aktuelt i Afrika og i Norge som i Latin-Amerika. Brennende aktuelt!

Litteraturliste:

Chege, Michael: «The Revolutuion Betrayed. Ethiopia 1974—9». *The Journal of Modern African Studies* 17, 3 1979.

Davidson, Basil: «Hvor Går Afrika?» Oslo 1966.

Frostin, Per: «Galatien, Afrika og den Nord-Atlantiske Middelklasse». *Nyt Synspunkt* nr. 4, København 1977.

Kijanga, Peter: «Religion i Tanzania». *Nyt Synspunkt* nr 4, København 1977.

Nyerere, J.K.: «Ujamaa — — The Basis of African Socialism». *Freedom and Unity*. Dar es Salam 1966.

Nyerere, J.K.: «Freedom and Development». *Dar es Salam* 1973.

Nyerere, J.K.: «Freedom And Socialism». *Dar es Salam* 1968.

Omari, C.K.: «Afrikansk Sosialisme og Kirkens Misjon». *Nyt Synspunkt* nr 4. København 1977.

Petersen, H.J.: «Ethiopisk Socialisme og Kirkens Mission». *Nyt Synspunkt* nr 4. København 1977.

Rald, Jørgen: «Den Kristne Missions Grundlag er Vesteuropas Kulturarv». *Nyt Synspunkt* nr 4. København 1977.

Sørensen, Knud: «Kirke i Ujamaa-samfundet». *Nyt Synspunkt* nr 4. København 1977.

Zambias Kirkeråd: «Marxism, Humanism and Christianity». A letter from the leaders of the Christian Churches in Zambia to all their members about Scientific Socialism. Lusaka, aug. 1979.